

Sygn. akt II PK 174/09

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 stycznia 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Romualda Spyt (przewodniczący)

SSN Bogusław Cudowski (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Myszka

w sprawie z powództwa Szkoły Podstawowej w M.

przeciwko D. M.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 13 stycznia 2010 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego Sądu Pracy i
Ubezpieczeń Społecznych w B.

z dnia 11 lutego 2009 r.,

oddala skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e

Sąd Rejonowy w I. nakazem zapłaty z 17 października 2008 r. nakazał
pозwanej – D. M. – zapłacić powodowi – Szkole Podstawowej w M. – kwotę 35 792
zł 84 gr z ustawowymi odsetkami od 24 września 2008 r. do dnia zapłaty oraz 300

zł tytułem zwrotu opłaty sądowej w terminie dwóch tygodni od doręczenia nakazu. W wyniku rozpoznania sprzeciwu pozwanej, Sąd Rejonowy w I. oddalił powództwo.

W sprawie ustalono, że pozwana zatrudniona była jako nauczyciel w Szkole Podstawowej w M. We wrześniu 2000 r. Burmistrz G. nadał pozwanej stopień nauczyciela mianowanego. Dyrektor szkoły 31 maja 2005 r. oświadczyła, że rozwiązuje z pozwaną stosunek pracy za uprzednim 3-miesięcznym wypowiedzeniem ze skutkiem na 31 sierpnia 2005 r. 29 lipca 2005 r. złożono pozwanej drugie oświadczenie o rozwiązaniu stosunku pracy z upływem 31 sierpnia 2006 r. Powodem, tak jak w pierwszym przypadku, były zmiany organizacyjne powodujące zmniejszenie oddziałów w szkole. 1 sierpnia 2005 r. dyrektor udzieliła pozwanej płatnego urlopu dla poratowania zdrowia od 1 sierpnia 2005 r. do 31 lipca 2006 r.

15 maja 2006 r. dyrektor szkoły otrzymała z Krajowego Rejestru Karnego informację, że pozwana została skazana wyrokiem Sądu Rejonowego w I. z 8 czerwca 2005 r. za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. na karę 6 miesięcy pozbawienia wolności, której wykonanie zawieszono na 3 lata, zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych na 1 rok. Wyrok uprawomocnił się 22 czerwca 2005 r. O zakończeniu postępowania karnego nie zawiadomiono pracodawcy.

Dyrektor powódki, w związku z otrzymaną 15 maja 2006 r. informacją z Krajowego Rejestru Karnego, oświadczeniem z 15 maja 2006 r. (doręczone pozwanej 18 maja 2006 r.) stwierdziła, że stosunek pracy wygasł z mocy prawa 22 czerwca 2005 r.

Sąd Rejonowy uznał, z powołaniem się na wyrok Sąd Najwyższy w wyroku z 2 lutego 2006 r. w sprawie I PK 2007, nr 5-6, poz. 61, że stosunek pracy z pozwaną wygasł na mocy art. 26 ust. 1 pkt. 3 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (j.t. Dz. U. z 2006, Nr 97, poz. 674 ze zm.; dalej Karta Nauczyciela) z chwilą uprawomocnienia się wyroku skazującego za przestępstwo umyślne, to jest 22 czerwca 2005 r. Sąd Rejonowy dał wiarę oświadczeniu pozwanej, że nie знаła ona treści art. 26 ust. 1 pkt. 3 Karty Nauczyciela. W opinii Sądu mogła o tym przepisie ustawy nie wiedzieć. W szczególności, jeśli wziąć po uwagę, że wcześniej nie była osobą karaną. Ponadto w grupie zawodowej nauczycieli, skazania za przestępstwa umyślne nie należą do częstych. Pozwana oświadczyła, że otrzymane wynagrodzenie zużyła na prowadzenie gospodarstwa domowego;

artykuły żywnościowe, opłatę za energię elektryczną, gaz, wodę i artykuły dla dziecka. Sąd Rejonowy przyjął zatem, że po stronie pozwanej wygaś obowiązek zwrotu uzyskanego wynagrodzenia i dlatego oddalił powództwo.

Wyrok w całości apelacją zaskarżył powód. Wyrokowi zarzucono naruszenie m.in. art. 405 i n. k.c. oraz 409 k.c. poprzez przyjęcie, że pozwana nie jest już bezpodstawnie wzbogacona; naruszenie 405 i n. k.c. oraz 409 k.c. poprzez przyjęcie, że pozwana nie musiała się liczyć z wydaniem korzyści; niezastosowania art. 73 Karty Nauczyciela; naruszenia art. 8 k.p., poprzez przyjęcie, że zachowanie pozwanej było zgodne z zasadami współżycia społecznego; naruszenia art. 6 k.c. poprzez przyjęcie, że pozwana wykazała, iż już nie jest bezpodstawnie wzbogacona. Apelujący wnosił o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez uwzględnienie powództwa, względnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Okręgowy w B. wyrokiem z 11 lutego 2009 r. apelację oddalił. W opinii Sądu II instancji, zaskarżony wyrok mimo błędnego uzasadnienia ostatecznie odpowiada prawu.

Sąd Rejonowy ustalając, że łączący strony procesu stosunek pracy wygaś 22 czerwca 2005 r. z mocy prawa (art. 26 ust. 1 pkt. 3 Karty Nauczyciela), rozpoznawał dochodzone roszczenie w oparciu o przepisy prawa cywilnego o bezpodstawnym wzbogaceniu, w tym art. 405 k.c. i art. 409 k.c. W ocenie Sądu Okręgowego powołane przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu nie mogły mieć w sprawie zastosowania, ponieważ pobierane przez pozwaną świadczenia były jej należne na podstawie łączącego strony stosunku pracy, który wygaś 18 maja 2006 r., to jest z dniem zawiadomienia pozwanej na podstawie art. 26 ust. 1 pkt. 3 Karty Nauczyciela.

Sąd Rejonowy błędnie założył, że uprawomocnienie się wyroku skazującego 22 czerwca 2005 r. doprowadziło do wygaśnięcia stosunku pracy. Wprawdzie art. 26 ust. 1 pkt. 3 Karty Nauczyciela przewiduje skutek w postaci wygaśnięcia stosunku pracy odpowiednio w razie prawomocnego skazania za przestępstwo popełnione umyślnie, ale powyższe unormowanie ma charakter fragmentaryczny i musi być ujmowane kompleksowo, przy uwzględnieniu pełnej treści art. 26 Karty Nauczyciela. W szczególności, dotyczy to art. 26 ust. 2 Karty Nauczyciela. Zgodnie

z tym przepisem wygaśnięcie stosunku pracy w przypadkach określonych w art. 26 ust. 1 Karty potwierdza dyrektor szkoły, a w stosunku do dyrektora szkoły – organ prowadzący szkołę. Regulacja ta ma mieszany charakter w tym znaczeniu, że do rozwiązania łączącego nauczyciela i szkoły stosunku pracy na podstawie art. 26 ust. 1 pkt 3 Karty Nauczyciela dochodzi wprawdzie z mocy prawa, ale do wywołania tego skutku potrzebna jest dodatkowa czynność, o której mowa w ustępie 2. tego przepisu.

Pracownik-nauczyciel w terminie 14 dni od doręczenia zawiadomienia w przedmiocie wygaśnięcia stosunku pracy może wystąpić do sądu pracy z żądaniem przywrócenia do pracy albo zapłaty odszkodowania (art. 264 § 1 k.p.). Powyższe uprawnienie pracownika zakłada w sposób wyraźny, że przed datą zawiadomienia go o wygaśnięciu stosunku pracy – nawet z mocy prawa – stosunek zatrudnienia musi istnieć. W przeciwnym razie ustanowiony termin do wniesienia powództwa z żądaniem przywrócenia do pracy byłby czysto fikcyjny i ulegał faktycznemu wydłużeniu o okresy, które liczone byłyby od daty prawomocnego skazania nauczyciela za przestępstwo umyślne lub od dowiedzenia się o tym pracodawcy, czy też stwierdzenia tej okoliczności przez dyrektora szkoły albo organ prowadzący szkołę w trybie przewidzianym w art. 26 ust. 1 pkt. 3 Karty Nauczyciela. Zawiadomienie pracownika o wygaśnięciu stosunku pracy porządkuje wzajemne relacje. Określa termin wygaśnięcia stosunku pracy, przy czym stwierdzenie tego wygaśnięcia nie powinno następować z datą wsteczną.

Do czasu powzięcia wiedzy przez dyrektora szkoły o prawomocnym skazaniu pozwanej oraz do momentu stwierdzenia wygaśnięcia stosunku pracy, stosunek ten nadal trwa, mimo istnienia podstawy jego wygaśnięcia z mocy prawa. W przeciwnym wypadku pracownik oraz jego pracodawca dowiadywaliby się o wygaśnięciu stosunku pracy z mocą wsteczną (*ex tunc*), co prowadziłoby do zakwestionowania tak istotnej dla stosunków prawnych (w tym w szczególności stosunków pracy) wartości jaką jest pewność prawa i wzajemnych relacji pracownika i pracodawcy. Pracownik nie tylko otrzymywałby w takim przypadku wynagrodzenie za czas, gdy nie był już pracownikiem, ale również z mocą wsteczną dowiadywałby się o utracie statusu pracownika i uprawnień wynikających z ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego. W praktyce prowadziłoby to do trudno

akceptowalnych sytuacji. Decyzja dyrektora szkoły w przedmiocie stwierdzenia wygaśnięcia stosunku pracy z mocy prawa nie jest aktem czysto deklaratoryjnym. Przy ocenie charakteru prawnego tej czynności powołano się na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 13 marca 2007 r., K 8/07 (OTK-A 2007, nr 3, poz. 26), w którym stwierdzono, że akty, mocą których stwierdza się wygaśnięcie mandatu radnego, same w sobie nie kreują nowej sytuacji prawnej adresata. Potwierdzają (deklarują) natomiast prawa i obowiązki wynikające z ustawy. Nie są to jednak wyłącznie akty potwierdzające (poświadczenia), ponieważ nie są całkowicie zdeterminowane przez prawo. Tkwi w nich również element kształtujący. Organ orzekający autorytatywnie wiąże treść normy generalnej z sytuacją indywidualnego adresata. Tworzy w ten sposób nową sytuację prawną, a to co do tej pory normowane było tylko w sferze generalnej, odnosi się z mocy tego aktu do konkretnego przedmiotu. Dlatego dopiero od chwili wydania takiego indywidualnego aktu (w niniejszej sprawie stwierdzenia przez dyrektora wygaśnięcia stosunku pracy) adresata wiąże ukształtowana indywidualna sytuacja prawna.

Na tej podstawie apelację powoda oddalono (art. 385 k.p.c.).

Wyrok Sądu Okręgowego skargą kasacyjną w całości zaskarżył powód. Skargę oparto na naruszeniu przepisów prawa materialnego. Naruszenie to polegać ma na: 1) niewłaściwej wykładni art. 26 ust. 1 pkt 3 Karty Nauczyciela poprzez przyjęcie, że wygaśnięcie stosunku pracy z mocy prawa nastąpiło w dacie doręczenia pozwanej oświadczenia dyrektora szkoły z 15 maja 2006 r. stwierdzającego wygaśnięcie stosunku pracy z mocy prawa; 2) niewłaściwe zastosowanie art. 264 § 1 k.p. poprzez przyjęcie, że określony w nim termin 14-dniowy ma wpływ na określenie dnia wygaśnięcia stosunku pracy z mocy prawa. Wniesiono o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w całości lub o uchylenie i zmianę zaskarżonego wyroku, tj. o zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda kwoty 35 792,84 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia powództwa do dnia zapłaty oraz kosztami postępowania, w tym kosztami zastępstwa procesowego za postępowanie przed Sądem Rejonowym, Sądem Okręgowym i Sądem Najwyższym; o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wobec istnienia potrzeby wykładni przepisów budzących poważne wątpliwości.

W skardze zwrócono uwagę, że oświadczenie dyrektora szkoły, o którym mowa w art. 26 Karty Nauczyciela posiada charakter deklaratoryjny, potwierdzający zaistnienie w przeszłości określonego zdarzenia – wygaśnięcia stosunku pracy z mocy prawa. Nie jest dopuszczalna interpretacja o konstytutywny charakterze tego oświadczenia, ponieważ Karta Nauczyciela nie zawiera przepisów, które pozwalałyby na taką interpretację. Przyjęcie konstytutywnego charakteru oświadczenia pracodawcy uzasadnione byłoby tylko w razie istnienia przepisu, który stanowiłby, że wygaśnięcie stosunku pracy nauczyciela następuje z chwilą doręczenia pracownikowi oświadczenia woli pracodawcy o wygaśnięciu.

W odniesieniu do treści art. 264 k.p. podkreślono, że przepis określa termin na dochodzenie roszczeń przez pracownika i nie ma wpływu na ustalenie daty wygaśnięcia stosunku pracy. Przyjęcie odmiennego stanowiska byłoby ponadto sprzeczne z założeniem racjonalności ustawodawcy. Zgodnie z nim należy zakładać, że prawodawca ustanawiając taki termin liczony od daty zawiadomienia, liczył się z możliwością jego przedłużenia i mimo to nie uznał go za fikcyjny. Wskazano na wyrok Sądu Najwyższego z 2 lutego 2006 r., I PK 140/05, OSNP 2007, nr 5-6, poz. 61, w którym sprecyzowano, że wygaśnięcie stosunku pracy nauczyciela uregulowane jest w Karcie Nauczyciela i nie ma, co do zasady, podstaw do odwoływania się w tym zakresie do przepisów Kodeksu pracy. Z przepisu art. 26 Karty Nauczyciela nie wynika w żaden sposób, aby po upływie pewnego czasu nie mogło już dojść do stwierdzenia wygaśnięcia stosunku pracy. Powinno to nastąpić niezwłocznie po uzyskaniu przez dyrektora szkoły informacji o skazaniu nauczyciela, co w niniejszej sprawie nastąpiło. Poza tym w Karcie Nauczyciela dla uniknięcia wątpliwości i komplikacji, wprowadzono jednoznaczną regulację zawartą w art. 26 ust. 2, w której przewidziano czynność dyrektora szkoły polegającą na stwierdzeniu wygaśnięcia stosunku pracy nauczyciela. Regulacja ta nie zmienia jednak podstawowej zasady, zgodnie z którą wygaśnięcie następuje z mocy prawa, a czynność pracodawcy ma wyłącznie charakter deklaratoryjny i porządkowy.

Zaznaczono jednocześnie, że nie doszłoby do przedłużenia okresu między wygaśnięciem stosunku pracy a zawiadomieniem o tym pozwanej, gdyby organ

prowadzący postępowanie karne, zgodnie z art. 21 k.p.k., wykonał ustawowy obowiązek poinformowania powódki o ukończeniu postępowania.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się nie mieć uzasadnionych podstaw.

Zasadniczym problemem niniejszej sprawy było rozstrzygnięcie problemu daty wygaśnięcia stosunku pracy powódki oraz ewentualnego zwrotu nienależnego wynagrodzenia. Sąd Rejonowy nakazem zapłaty nakazał pozwanej zapłacić stronie powodowej dochodzoną kwotę. W wyniku sprzeciwu pozwanej Sąd Rejonowy oddalił powództwo. Sąd ten stwierdził, że stosunek pracy między stronami wygasł w dniu uprawomocnienia się wyroku skazującego za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. Natomiast w oparciu o ustalenia faktyczne, na podstawie art. 409 k.c. w związku z art. 300 k.p. uznano, że pozwana nie jest już wzbogacona i nie ma obowiązku zwrotu otrzymanego nienależnie wynagrodzenia.

Sąd Okręgowy nie podzielił stanowiska Sądu pierwszej instancji i stwierdził, że z przepisu art. 26 ust. 2 Karty Nauczyciela wynika, iż do wygaśnięcia stosunku pracy dochodzi w chwili stwierdzenia tego przez dyrektora szkoły. Na tej podstawie Sąd ten uznał, że przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu nie powinny być w sprawie zastosowane, gdyż pobrane świadczenia były pozwanej należne. W konsekwencji Sąd Okręgowy uznał, że wyrok Sądu Rejonowego, pomimo błędnego uzasadnienia, odpowiadał prawu i apelację oddalił.

Wstępnego rozstrzygnięcia wymaga problem wygaśnięcia stosunku pracy nauczyciela w razie prawomocnego skazania za przestępstwo popełnione umyślnie (art. 26 ust. 1 pkt 3 Karty). W takim przypadku, zgodnie z art. 26 ust. 2 Karty wygaśnięcie stosunku pracy stwierdza dyrektor szkoły. Problem powyższy został jednoznacznie rozstrzygnięty przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 lutego 2006 r., I PK 140/05 (OSNP 2007, nr 5-6, poz. 61), który został zauważony przez Sąd Rejonowy. Sąd Okręgowy zinterpretował stanowisko Sądu Najwyższego w odmienny sposób. Sąd ten błędnie uznał, że „decyzja” dyrektora szkoły nie jest aktem czysto deklaratoryjnym. Nie jest też dopuszczalne uzasadnione się do wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie wygaśnięcia mandatu radnego uregulowanej w innych przepisach i nie dotyczącej wygaśnięcia stosunku pracy. Pogląd o wygaśnięciu stosunku pracy nauczyciela ex lege jest też prezentowany w

literaturze (zob. A. Bojańczyk: Glosa do uchwały SN z dnia 6 listopada 2001 r., III ZP 17/01, PS 2003, nr 3 s. 166). Twierdzi się również, że stwierdzenie wygaśnięcia stosunku pracy przez dyrektora szkoły ma charakter deklaratoryjny (zob. M. Szymańska, w: A. Barański, M. Szymańska, J. Rozwadowska – Skrzeczyńska, Ustawa Karta Nauczyciela. Komentarz, Dom Wydawniczy ABC 2003, s. 160-161).

Nie ulega więc żadnej wątpliwości, że istota wygaśnięcia stosunku pracy polega na tym, że skutek następuje z mocy prawa. Na tej podstawie można więc stwierdzić, że czynność dyrektora szkoły, o której stanowi art. 26 ust. 2 Karty ma charakter wyłącznie deklaratoryjny. Inną kwestią jest ustalenie 14 dniowego terminu dochodzenia roszczeń z tym związanych, który może być liczony od daty powzięcia przez pracownika wiadomości o wygaśnięciu stosunku pracy. Tak więc na tej podstawie należało przyjąć, że stosunek pracy pozwanej wygasł w dacie uprawomocnienia się wyroku sądu karnego. Skład orzekający w niniejszej sprawie w pełni podziela poglądy wyrażone w wyroku Sądu Najwyższego - I PK 140/05. W związku z powyższym świadczenia uzyskane przez pozwaną, po tak ustalonej dacie, należało kwalifikować jako nienależne. Sąd Okręgowy błędnie więc uznał, że nie powinny mieć w sprawie zastosowania przepisy k.c. o bezpodstawnym wzbogaceniu. Zarzut ich naruszenia (art. 405 i 409 k.c.) został podniesiony w apelacji.

Przechodząc do zarzutów skargi kasacyjnej należy podkreślić, że Sąd Najwyższy jest nimi związany i nie może wyjść poza jej podstawy.

Przedmiotem sporu był obowiązek zwrotu nienależnie otrzymanego wynagrodzenia. Strona powodowa opierała konsekwentnie (w pierwszej i drugiej instancji) swoje roszczenie na przepisach (art. 405 i 409 k.c.) o bezpodstawnym wzbogaceniu. Natomiast w skardze kasacyjnej zarzucono jedynie naruszenie art. 26 ust. 1 pkt 3 Karty Nauczyciela i art. 264 § 1 k.p. Problemy związane z wykładnią tych przepisów zostały trafnie i jednoznacznie rozstrzygnięte w powołanym wyżej wyroku Sądu Najwyższego. W skardze nie podniesiono natomiast zarzutu naruszenia przepisów, które mogłyby stanowić podstawę prawną dochodzenia zwrotu pobranego po wygaśnięciu stosunku pracy wynagrodzenia. W skardze zabrakło więc zarzutu naruszenia, poprzez ich niezastosowanie, stosownych przepisów, który był podnoszony w apelacji. Z tego powodu Sąd Najwyższy, choć

nie podzielił stanowiska Sądu drugiej instancji wyrażonego w zaskarżonym wyroku, będąc związany zarzutami skargi uznał, iż nie może ona wywołać zamierzonego skutku.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., rozstrzygnięto jak w sentencji wyroku.